

Aanvulling en reactie op artikel duiten in Schotland.

Als verzamelaar van het Nederlandse kopergeld hebben artikelen over dit onderwerp mijn speciale interesse. Zo ook het artikel van de hand van de heer L.M.J. Boegheim verschenen in de beeldenaar nummer 4 van 1999 op blz.169-171. Mijnheer Boegheim stelt dat grote hoeveelheden duiten naar Schotland werden uitgevoerd om hiermede winst te behalen. De duiten konden namelijk uitgegeven worden als turner. In het artikel worden enkele feiten aangehaald waardoor de schrijver tot deze conclusie is gekomen. Dit artikel prikkelde mij om verder onderzoek te doen omdat er niet gesproken werd over hoe hoog de te behalen winsten waren. Wat was nou precies de waarde van een Schotse turner ten opzichte van de duit? Hoe zag de Schotse turner er uit? In het artikel werd verder geen bronmateriaal vermeld waardoor verder onderzoek moeilijker werd. In het nu volgende artikel wil ik iets over de Schotse turner vertellen. Aansluitend wil ik proberen de stelling van mijnheer Boegheim tegen te spreken met behulp van wat verdere informatie.

Wat was de turner voor een munt? De turner was een koperen munt ter waarde van twee pence. De munt werd ingevoerd in 1604 onder James VI (1567-1625) en is voor het laatst aangemunt in 1697. De officiële naam was two pence maar de bijnaam voor de munt was turner. Deze bijnaam is mogelijk een verbastering van turney. De naam turney was weer afgeleid van de Franse double tournois. De vroege turners van James VI lijken erg veel op de Franse double tournois. Op de voorzijde het borstbeeld van de koning en op de keerzijde drie distels waarop de Franse munten 3 lelies stonden afgebeeld.

Double tournois van Hendrik III (zj)

Double tournois van Lodewijk XIII (1638)

Boven een vroege turner van James VI (1567-1625) geslagen te Edinburgh. Op de voorzijde het portret van James VI en op de keerzijde drie distels met de tekst: OPPIDVM EDINBURGI.

Vanaf 1642 kreeg de munt een 2^e bijnaam namelijk “bodle”. Er wordt wel aangenomen dat deze naam een verbastering is van de naam van de muntmeester Bothwell. Verder was het een term om dingen te beschrijven van weinig waarde¹. Bijnamen voor het Schotse geld waren niet uniek. Zo waren er bijvoorbeeld de Bawbee (6 pence), Hardhead (1½ pence) en Nonsunt (12 pence). De bijnaam Bawbee voor de 6 pence was ook afkomstig van de naam van de muntmeester, Alexander Orrok, landheer van Sillebawbee.

¹ De heer Tony Clayton uit Engeland was zo vriendelijk mij deze informatie toe te sturen.
www.tclayton.demon.co.uk/coins.html

De invoering van de turner onder James VI, zoon van koningin Mary, viel een jaar na zijn bestijging van de Engelse troon. De waarde van het Schotse geld werd toen in een verhouding van 12:1 gesteld ten opzichte van het Engelse geld. James VI werd na zijn dood in 1625 opgevolgd door zijn zoon Charles I. In de eerste jaren van zijn regering werden de munten nog geslagen op naam van zijn overleden vader. Zijn regering was niet populair. Hij was koning van Schotland en Engeland maar is alleen in Schotland gekroond (1633). In 1648 werd hij op bevel van het parlement terechtgesteld.

Een vroege Turner van Charles I geslagen ca. 1629. Op de voorzijde een gekroonde leeuw naar links, op de keerzijde drie distels.

Een late turner van Charles I. Mogelijk geslagen in de jaren vlak voor zijn executie in 1648.

Van 1632-1639 was de Earl of Stirling gemachtigd om te munten voor de koning. De turners die hij heeft laten munten waren vreemd genoeg kleiner en lichter. Deze turners hadden een gewijzigd uiterlijk. Op de voorzijde een kroon met de letters C R (Charles rex) en het Romeinse cijfer II (van 2 pence). De afgekorte tekst op deze zijde is C R D G SCOT ANG FR ET HIB is voluit Charles rex Dei gratia Scotiae, Angliarum, Franciae et Hiberniae. Dit betekent Charles bij Gods gratie koning van Schotland, Engeland, Frankrijk en Ierland.

Een contemporaine vervalsing van een turner zoals zij werden geslagen door de Earl of Stirling.

Dat de Engelse koningen zich ook koning van Frankrijk noemden kwam omdat het Franse Duinkerken nog tot 1662 in Engels bezit was. In dat jaar verkocht Charles II het gebied aan Lodewijk XIV van Frankrijk. De keerzijde heeft de Schotse distel en de tekst NEMO ME IMPUNE LACESSET en betekent niemand daagt mij ongestraft uit.

Waren de turners gemunt door de Earl of Stirling al van slechter kwaliteit, zij werden ook nog eens vervalst. De afbeelding is een contemporaine vervalsing van een turner zoals deze werd geslagen door de Earl of Stirling. Het kleingeld was zoals de heer Boegheim al aangaf schaars in Schotland waardoor inderdaad buitenlands kopergeld en vervalsingen gingen rouleren.

Turner van Charles II (1649-1685) geslagen in 1677.

Tot zover de geschiedenis van de turner aan de hand van enkele voorbeelden. Nu terug naar het artikel van de heer Boegheim. Als eerste de verklaring waarom er Nederlands en ander buitenlands geld uit de 17^e eeuw in Schotland in omloop zou kunnen zijn. Het is geen geheim dat nog in de 17^e eeuw de omloop van buitenlands muntgeld ook binnen de republiek normaal was. De waarde van dit buitenlandse muntgeld werd middels plakkaats en manualen vastgelegd. Dit betrof echter steeds de hogere waarden zoals het goudgeld en de grotere zilveren munten. De omloop van buitenlands kleingeld, waaronder duiten, werd niet getolereerd. Hiertegen verschenen dan ook in ons land verbodsplakkaats. Dat deze plakkaats met grote regelmaat opnieuw afgekondigd moesten worden toont aan dat de omloop van kleingeld slechts met grote moeite gereguleerd kon worden. De 17^e eeuw staat er dan ook om bekend dat er veel vreemd en vals kopergeld circuleerde. Denk alleen maar aan de duiten uit de hagemunten van Reckheim, Gronsveld, Stevensweert en Batenburg. Uit de ons omringende landen drong ook kopergeld binnen. De dubbele tournois uit Frankrijk, duiten uit de zuidelijke Nederlanden en uit het prinsbisdom Luik. Uit Duitsland moeten vooral de duiten uit Kleef worden genoemd die voor overlast zorgden. Vooral in tijden dat het kleingeld schaars was drong dit vreemde kleingeld het land binnen. In Schotland was de situatie niet anders. In de 17^e eeuw heerste er schaarste aan kleingeld waardoor via o.a. handelscontacten buitenlands geld in omloop zal zijn geweest. Bij voorkeur muntgeld van de hogere waarden maar ook kleingeld dat qua afmeting overeen kwam met het inheemse kleingeld maar niet overeen kwam in waarde. Het Franse Duinkerken was tot 1662 Engels bezit. Hier vandaan zullen dan ook de nodige Franse dubbele tournosen hun weg richting Schotland hebben gevonden. Mede omdat de dubbele tournosen zeer veel op de vroege turners van James VI leken

Interessante achtergrond informatie over het hoe en waarom van binnendringen van Nederlands geld is een artikel in jaarboek 46 (1992) van het CBG². In dit artikel is onderzoek gedaan naar een koopmansfamilie Wybrants waarvan leden eind 16^e begin 17^e eeuw naar Ierland vertrokken. De Ierse havensteden hadden rond deze tijd een grote toevloed van noord- en zuid-Nederlandse koop- en handwerkslieden. De eerste zeegids voor het varen (en vissen) in Ierse wateren verscheen te Amsterdam in 1612, onder de titel “Beschrijvinghe van de zeekusten ende havenen van Ierlandt”.

² Het geslacht Wybrants door E.J. Bok-Cleyndert en R. Loeber.
Verschenen in jaarboek 46 (1992) van het centraal bureau voor genealogie.

In het begin van de zeventiende eeuw werd ook de hulp van Nederlanders ingeroepen door de Engelse regering om de Ierse wateren te zuiveren van piraten. Uit het artikel blijkt dat de Nederlanders een steeds grotere invloed kregen in Ierland en dat rond 1629 de gehele Ierse handel in handen van de Nederlanders was. Dientengevolge waren er in de 17^e eeuw vele Nederlandse munten in Ierland in omloop. Nu is dit artikel geheel aan Ierland gewijd maar de geografische ligging van Ierland en Schotland ten opzichte van elkaar maakt het alleen maar waarschijnlijker dat ook Nederlands geld Schotland is binnen gedrongen. Hetzij via de handel, hetzij via andere kanalen.

Ierland en Schotland gescheiden door de Ierse zee.

Mijnheer Boegheim noemt ook enkele besluiten van de geheime raad van Schotland waarin de invoer van vreemd kopergeld werd verboden³. Net als in Nederland werden daar dus maatregelen genomen middels besluiten of plakkatens. Dat deze plakkatens werden afgekondigd hoeft niet gelijk te betekenen dat de situatie compleet uit de hand was gelopen door enorme aantallen die het land binnen kwamen. Er bestaan legio voorbeelden van plakkatens uit de republiek welke waarschuwen voor munten die men nu slechts zeer zelden aantreft⁴. Ook werden soms bij voorbaat munten verboden waarvan men niet eens zeker wist of ze bestonden⁵.

³ Genoemd worden besluiten van 17 februari en 17 maart 1635, 12 september 1636 en 16 september 1639.

⁴ Voorbeelden zijn b.v. plakkaat Staten-Generaal 24-12-1621 tegen Elburgse penningen, 21-6-1622 tegen Batenburgse schellingen, 18-3-1623 tegen dubbele stuivers van Stevensweert en 12-9-1623 tegen duit van Stevensweert.

⁵ Bijvoorbeeld het plakkaat Staten-Generaal 25-8-1626 tegen munten geslagen te Huissen.

Als men de plakkaten interpreteert naar hun inhoud krijgt men al snel een vertekend beeld van de werkelijkheid. Natuurlijk zal er in Schotland vreemd kleingeld zijn binnen gedrongen maar ik geloof niet dat dit de gigantische hoeveelheden zijn geweest zoals de heer Boegheim stelt.

Voor mij is het belangrijkste gegeven de waarde van de Schotse turner ten opzichte van de Nederlandse duit. Het geringe verschil in waarde kan mij niet overtuigen dat zij in grote hoeveelheden opzettelijk daarheen zijn vervoerd. Volgens van Gelder⁶ had een Engelse Shilling van 12 pence in 1621 een waarde van 10 stuivers of 80 duiten. De Schotse shilling was echter veel minder waard namelijk 1/12 Engelse shilling is $6\frac{2}{3}$ duit. Een Schotse penny komt dan overeen met 0,56 duit. De Schotse turner was een munt van 2 pence dus had een waarde van 1,12 duit. Bij het 1 op 1 omwisselen van 100 Schotse turners voor duiten had men een winst van 12 duiten ($1\frac{1}{2}$ stuiver). Bij 1000 stuks een winst van 120 duiten (15 stuivers) en bij 10000 stuks een winst van 1200 duiten ($7\frac{1}{2}$ gulden). Dit zou betekenen dat men complete oplagen van sommige munthuizen moest uitvoeren om een respectabele winst te kunnen behalen.

Al met al wil ik concluderen dat er door de schaarste aan kleingeld natuurlijk vreemd geld in Schotland zal zijn binnengedrongen. Vondsten van buitenlands kopersgeld zullen dat kunnen bewijzen net als hier in Nederland. Dat er echter op grote schaal koperen duiten heen zijn gevoerd om daarmee grote winsten te kunnen behalen lijkt mij echter uitgesloten.

C.G.J. Pannekeet.

⁶ H.E. van Gelder, de Nederlandse munten, Aula pocket.